

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

Кафедра банківської справи

Наукова конкурсна робота на тему:

«Механізм забезпечення ліквідності банківської системи та побудова моделі оцінки впливу факторів на її рівень», студентка посіла I місце (Одеський державний економічний університет)

Виконала: студентка групи МБС-01 факультету банківських технологій -
Ласукова Анна Сергіївна

Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС
НБУ» - Коваленко Вікторія Володимирівна

Суми - 2011

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Теоретико – методологічні основи процесу забезпечення та регулювання ліквідності банківської системи	5
2. Інструменти регулювання ліквідності банківської системи	10
3. Розробка моделі оцінки впливу макроекономічних та мікроекономічних факторів на ліквідність банківської системи..	18
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27
ДОДАТКИ.....	30

4.

ВСТУП

Ліквідність банківської системи відіграє дуже важливу роль як у діяльності банків, так і у фінансовій системі країни. Ліквідність є однією з умов збереження банку на ринку, оскільки підтримання належного її рівня дає змогу банкам постійно залишатися платоспроможним.

За час кризи банки зіткнулися із гострою проблемою ліквідності. Нестабільність макроекономічної та політичної ситуації негативно вплинула на банківську систему. Основним аспектом погіршення ліквідності банківської системи є різке зростання проблемних кредитів в портфелях банків. Досягнутий рівень ліквідності банківської системи впливає на економічне зростання в державі. Тому, вирішення питань щодо забезпечення достатнього рівня ліквідності банківської системи є актуальною темою.

Слід зазначити, що регулювання ліквідності банківської системи здійснюється в першу чергу Центральним банком держави на підставі використання оптимальної системи інструментів, зокрема – операцій рефінансування.

Метою даної роботи є розробка моделі оцінювання впливу макроекономічних та мікроекономічних чинників для вибору стратегії управління ліквідністю банківської системи.

Реалізація даної мети зумовила необхідність постановки та вирішення таких завдань:

- дослідити сутність поняття «ліквідність банківської системи»;
- комплексно проаналізувати підходи до регулювання ліквідності з боку Національного банку України;
- проаналізувати міжнародний досвід регулювання ліквідності банківської системи;
- розробити модель впливу макроекономічних та мікроекономічних

факторів на ліквідність банківської системи України для вибору стратегії управління нею.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення ліквідності банківської системи.

Предметом дослідження є операції рефінансування, як інструмент впливу Центрального банку на ліквідність банківської системи.

Теоретико – інформаційну базу дослідження становлять нормативні та законодавчі акти, які регулюють діяльність банків, зокрема, банківське законодавство, інструкції та положення НБУ, статті вітчизняних і зарубіжних вчених у фахових економічних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій з питань регулювання ліквідності та операцій рефінансування, науково-дослідні матеріали і видання НБУ, електронні ресурси.

1. Теоретико – методологічні основи процесу забезпечення та регулювання ліквідності банківської системи

Своєчасність і повнота виконання своїх функцій банківськими установами та банківською системою в цілому значною мірою залежить від їх ліквідності, яка є однією із загальних якісних характеристик діяльності банків, що обумовлює їх надійність, стійкість та конкурентоспроможність. У процесі своєї діяльності банківські установи постійно наражаються на ризик ліквідності, тобто ймовірності настання ситуації невідповідності між попитом і пропозицією коштів та неспроможності банків своєчасно й у повному обсязі виконати свої грошові зобов'язання. Варто зазначити, що негативний вплив на діяльність банків здійснює як надлишкова, так і недостатня ліквідність. Низький рівень ліквідності банків обмежує їх платоспроможність, спричиняє втрату довіри клієнтів, зниження доступу та підвищення вартості зовнішніх джерел фінансування для підтримання ліквідності, а відповідно й фінансові проблеми. Надлишкова ліквідність банків свідчить про їх неспроможність ефективно розпоряджатися наявними вільними ресурсами і спричиняє збитки та втрату капіталу. Надлишкова ліквідність усієї банківської системи знижує дієвість інструментів грошово-кредитної політики, а відповідно й її ефективність щодо досягнення поставлених цілей [1].

Виходячи із зазначеного вище, важливого значення набуває проблема управління ліквідністю банківської системи, вирішення якої має ґрунтуватися на теоретичному дослідженні сутності економічної категорії та явища ліквідності. Деякий контроль за ліквідністю банків покладено на Національний банк, який забезпечує банки ліквідними коштами через операції рефінансування.

Ліквідність банківської системи базується на забезпеченні ліквідності кожного окремого банку.

Провівши аналіз дефініцій «ліквідність банку», «ліквідність банківської системи», наведених у літературних джерелах та вітчизняному законодавстві, свідчить про відсутність єдиного і однозначного їх визначення. Це зумовлено різноманітністю підходів у дослідженні категорій та складністю явища банківської ліквідності.

Такі науковці як Т.Т.Ковальчук, Л.Г. Кузнецова, А.М. Тавасиев, А.Г. Завгородній розуміють під ліквідністю легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти [2,3,4,5]. Тобто, такі визначення характеризують ліквідність як загальне «явище». Таке визначення можна застосувати до будь-якої організації, але банки є специфічними підприємствами, саме тому застосовувати узагальнене визначення ліквідності не доцільно. Отже проаналізуємо поняття ліквідності, які притаманні банку та банківській системі в цілому.

В Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні № 368 від 26 вересня 2001 р.: «ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати)» [6].

В Енциклопедії банківської справи за редакцією В.С. Стельмаха зазначається, що ліквідність банку – здатність банку вчасно і повністю виконувати свої поточні зобов'язання, задовольняти вимоги вкладників та попит позичальників. Ліквідність банку визначається збалансуванням активів і пасивів балансу банку, ступенем відповідності строків розміщених активів і залучених банком пасивів [7].

У підручнику «Фінансовий менеджмент в банку» І.В. Сало подає наступне визначення ліквідності: «Під ліквідністю банку слід розуміти

здатність банку виконувати свої зобов'язання (у будь-який момент за зобов'язаннями до запитання і відповідно до термінів за терміновими зобов'язаннями), маючи для цього достатню кількість готівки і безготівкових коштів треба мати достатню кількість високоліквідних коштів, які, як правило, не дають прибутку, а з іншого – наявність і розміри цих коштів не повинні наносити збиток самому суб'єкту економіки у вигляді істотного зниження прибутковості або навіть виникнення збитків» [8].

В. Міщенко у своїх працях використовує поняття, яке певним чином узагальнює більшість наведених точок зору: «ліквідність банку за своїм призначенням має не лише забезпечити спроможність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати власні грошові зобов'язання, а й сприяти його розвитку на основі нарощування обсягів операцій відповідно до стратегії розвитку установи та попиту на ринку банківських послуг. Економічна сутність ліквідності банківської системи полягає у забезпеченні своєчасності, повноти і безперервності виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи та достатності коштів відповідно до потреб розвитку економіки» [9].

Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що кожен із науковців трактує поняття «ліквідності банку» на власний розсуд, виходячи із поставлених ним цілей дослідження. Так, наприклад, Національний банк України (НБУ), як регулюючий орган, у розумінні сутності ліквідності робить акцент на своєчасне повернення коштів банківськими установами, а менеджер банку, в свою чергу, акцентує увагу на ефективності використання коштів, що принесе в майбутньому значні прибутки.

Враховуючи усе вище зазначене, для реалізації цілей даної роботи ми будемо вважати, що ліквідність банківської системи – це її здатність швидко та без зусиль, вчасно та з мінімальними витратами виконувати свої зобов'язання перед кредиторами, вкладниками, з метою виконання покладених на неї функцій (трансформаційної, емісійної, стабілізаційної).

Слід зазначити, що підтримка ліквідності банків проводиться Національним банком України через відповідні інструменти та операції рефінансування. Тому, відповідно до поставленої мети даної роботи доцільно зупинитися на розгляді питань, що стосуються саме рефінансування.

Поняття «рефінансування» можна розглядати з декількох точок зору.

З точки зору банку, як користувача послуги, рефінансування – це процес здійснення банком активних операцій (кредитних вкладень) за рахунок позик, отриманих у інших банках [10].

З точки зору центрального банку (ЦБ), як регулятора-надавача послуг, рефінансування – це операції НБУ з надання банкам кредитів у встановленому порядку [11].

В межах даної роботи доцільно використовувати визначення поняття «рефінансування» з точки зору Центрального банку.

Економічна сутність механізму рефінансування на мікрорівні полягає у підтримці ліквідності банків, а на макрорівні – у розширенні грошової маси в економіці країни.

Тобто, головною метою проведення операцій рефінансування в межах банківської системи – є підтримка її ліквідності. Важливо розуміти, що виконання ЦБ функції кредитора останньої інстанції має виключно макроспрямованість і не має на меті допомагати кредитній установі заради неї самої. Це пояснюється тим, що проблеми однієї кредитної установи мають вплив на всю систему, викликаючи появу ефекту «доміно».

В межах проведення операцій рефінансування НБУ виступає, як вже зазначалося, кредитором останньої інстанції. Для ефективного виконання даної функції Центральний банк повинен дотримуватися таких принципів [12]:

– позики повинні надаватися за достатньо високими процентними ставками, щоб не виникало прагнень використовувати їх для фінансування повсякденних операцій;

– центральний банк повинен забезпечити чітке розуміння доступності ресурсів для банків, які мають достатній рівень стійкості і в змозі надавати належне забезпечення.

Кредити рефінансування для банків є джерелом тимчасових ліквідних коштів, доступність яких залежить від фінансового стану банків та цілей грошово-кредитної політики. Вони надаються банкам лише під відповідне забезпечення, перелік видів якого визначається центральним банком, виходячи із ситуації на грошово-кредитному ринку [13].

Для здійснення політики рефінансування, спрямованої на підтримку ліквідності банків, Центральним банком застосовуються такі інструменти: кредити овернайт, надані через постійно діючу лінію рефінансування; кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендеру; короткострокові двосторонні угоди (операції репо); проведення операцій з депозитними сертифікатами (проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів та їх погашення) та стабілізаційний кредит.

На рисунку 1. представлена класифікація ознак операцій рефінансування:

Рисунок 1 – Класифікація ознак операцій рефінансування

Таким чином, нами було визначено, що основним напрямом підтримки Національним банком ліквідності банківської системи є проведення операцій рефінансування, за допомогою яких банки намагаються покрити дефіцит ліквідних коштів.

2. Інструменти регулювання ліквідності банківської системи

Розглядаючи систему інструментів рефінансування, слід відмітити, що кожен з них має свої особливості, які доцільно розглянути в межах даної роботи.

Згідно до Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України до операцій рефінансування відносять: кредити овернайт, які проводяться щоденно і надають банкам можливість оперативного підтримувати короткострокову ліквідність; кредити терміном до 14 та до 90 днів проводяться: три середи підряд – рефінансування банків терміном до 14 днів, одна середа – рефінансування до 90 днів.

При прийнятті позитивного рішення про підтримку ліквідності конкретного банку, НБУ здійснюється перевірка його на відповідність встановленим вимогам. НБУ можуть бути встановлені додаткові вимоги, перелік яких буде залежати від виду операції рефінансування, строків, а також забезпечення, яке приймається НБУ. До основних вимог слід віднести:

- до участі допускаються банки, які не порушують установлених економічних нормативів, своєчасно подають звітність та повертають отримані від НБУ кредити;

- філії комерційних банків та новостворені банки (з періодом діяльності менш як 1 рік) до участі не допускаються;

- банком сформовано резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;
- прострочені та сумнівні кредити в портфелі банку не перевищують 10 % від обсягу кредитного портфеля;
- кредити, надані іншим банкам на міжбанківському ринку, не перевищують 5 % кредитного портфеля банку;
- сума позики одному банку не може перевищувати 50 % загального обсягу, запропонованого на тендері;
- сума заборгованості за кредитами НБУ з урахуванням поданої на тендер заявки не повинна перевищувати 50 % величини регулятивного капіталу банку за останнім балансом [18].

НБУ у своїй діяльності при проведенні операцій рефінансування керується наступними нормативними документами:

- Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України, затверджене постановою Правління НБУ від 13.06.2010 № 327 [14].
- Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України затверджене постановою Правління НБУ №259 від 30.04.2009 р [11].
- Технічний порядок проведення Національним банком України операцій з банками, затверджений правлінням НБУ №260 від 30.04.2009 р. [15].

НБУ здійснює рефінансування банків за процентною ставкою, що не нижча, ніж облікова ставка НБУ, і яка протягом дії кредитного договору не підлягає коригуванню, і залежить від класу банку і категорії забезпечення.

Основним інструментом регулювання ліквідності банків нині є постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт. Кредит овернайт надається в національній валюті терміном на один день за оголошеною процентною ставкою для гнучкої підтримки короткострокової (миттєвої) ліквідності банку. Умовою видачі цього кредиту є наявність у

банку генерального кредитного договору про надання НБУ кредитів овернайт, який укладається терміном на один календарний рік. Банки можуть отримати кредити овернайт двох видів:

– під забезпечення державними облігаціями України (крім облігацій зовнішньої державної позики України) або депозитними сертифікатами (кредити овернайт під забезпечення);

– без забезпечення (кредит овернайт бланковий). Умовою розгляду заявки банку на одержання кредиту овернайт бланкового є його згода на застосування НБУ режиму блокування коштів на кореспондентському рахунку банку-позичальника в сумі наданого кредиту та процентів за користування ним на термін до його повернення [11, 16,17].

Таким чином, кредит овернайт є найдоступнішим інструментом для гнучкого підтримання короткострокової ліквідності банків.

Підтримання ліквідності банків України через рефінансування строком до 14 і 90 днів відповідно, відбувається шляхом проведення тендеру (кількісного та процентного).

Кількісний тендер – тендер, на якому НБУ наперед встановлює ціну (процентну ставку), за якою банки можуть одержати кредити рефінансування або розмістити в НБУ кошти. Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення, може оголошуватися або не оголошуватися.

Процентний тендер – тендер, під час оголошення якого банки у своїх заявках до НБУ зазначають ціну (процентну ставку), за якою вони погоджуються одержати кредит рефінансування або розмістити кошти [11].

Варто зазначити, що НБУ здійснює проведення тендерів залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку, а також стану ліквідності банків.

Наступним інструментом, застосування якого спрямоване на підтримання ліквідності банків є операції репо. Це інструмент оперативного управління ліквідністю банківської системи та регулювання обсягів грошової маси в обігу.

Економічна суть операції репо полягає в тому, що це є кредитна операція, здійснювана під заставу цінних паперів. Оскільки купівля (продаж) цінних паперів не проводиться, операція репо обліковується як наданий (отриманий) кредит, а не як актив у вигляді цінних паперів [19].

Існують особливості і щодо способів забезпечення угоди репо та прав її учасників. Забезпеченням є не весь обсяг прав на цінні папери, а їх ліквідність. Адже банку, який надав у забезпечення ліквідні цінні папери, вигідніше їх викупити, аби не втратити значні кошти. З цієї точки зору операції репо – це фінансовий інструмент, який дозволяє значно підвищити загальну ліквідність банківської системи.

Проводячи операції прямого репо, НБУ прагне до збільшення ліквідності банків, а проводячи операції зворотного репо – зниження надлишкової ліквідності.

Згідно до Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України було введено такий інструмент регулювання ліквідності, як операції НБУ з депозитними сертифікатами. Депозитний сертифікат НБУ – це один з монетарних інструментів, що є борговим цінним папером НБУ в бездокументарній формі, який свідчить про розміщення в НБУ коштів банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку [11]. Використання даного інструменту здійснюється у формі записів на рахунках у системі кількісного обліку СЕРТИФ, з використанням технологій, програмно-технологічних засобів і системи захисту інформації НБУ.

Варто зазначити, що депозитні сертифікати мають право обігу на відкритому ринку лише серед банків, а також можуть використовуватися як застава на міжбанківському кредитному ринку та як забезпечення кредитів рефінансування Національного банку.

Стабілізаційний кредит – це кредит НБУ, що може надаватися банку на підтримку здійснення заходів фінансового оздоровлення для забезпечення його ліквідності на визначений строк [18].

Для отримання стабілізаційного кредиту банк має подати до НБУ клопотання про надання кредиту із зазначенням суми, строку користування, переліку забезпечення та його розміру, програму фінансового оздоровлення банку, графік повернення кредиту та сплати процентів, документи, що підтверджують право власності банку або майнового поручителя на запропоноване забезпечення [20].

В період кризи банківської системи НБУ пропонував ще один інструмент рефінансування – стимулюючий кредит. Банківська система України вперше з 2001 року показала збитки за 2009 рік. НБУ намагався вирішити проблеми, шляхом надання рефінансування у вигляді стимулюючих та стабілізаційних кредитів.

Стимулюючий кредит НБУ може надавати КБ лише з метою стимулювання кредитування економіки України на період виходу її на до кризові параметри і сприяння банку у відновленні процесу кредитування довгострокової економічної програми вітчизняного товаровиробника.

На сьогоднішній день стимулюючі кредити НБУ не надаються, що пов'язано із поліпшенням ситуації в банківській системі України.

Отже, для здійснення політики рефінансування, спрямованої на підтримання ліквідності банків, Центральним банком застосовуються такі інструменти: кредити овернайт, надані через постійно діючу лінію рефінансування, кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендеру, короткострокові двосторонні угоди (операції репо), проведення операцій з депозитними сертифікатами (проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів та їх погашення) та стабілізаційний кредит.

Удосконалення практики регулювання грошово-кредитного ринку будь-якої країни ґрунтується на використанні кращих практичних аспектів досвіду зарубіжних країн у поєднанні з особливостями розвитку національної економіки. З огляду на це корисним буде вивчення зарубіжної практики управління ліквідністю банківської системи, узагальнення особливостей у

застосуванні інструментарію грошово-кредитної політики й визначення перспектив використання цього досвіду в Україні.

Характерною особливістю американської та європейської систем рефінансування є майже рівний доступ банків до кредитів центральних банків, що забезпечується використанням достатньо широкого переліку фінансових активів.

Розглянемо систему рефінансування у США. Варто зазначити, що сучасна система рефінансування США функціонує досить недавно. У 2003 році відбулося її реформування та вона стала більш наближеною до європейської. Головним моментом, який був змінений – ціна кредиту. До реформування ставка знаходилася на рівні нижче ринкової, що для запобігання використанню кредитів тільки для арбітражних цілей потребувало введення на кредитування додаткових обмежень та ускладнення системи адміністрування. Тепер ціна ресурсів Федеральної резервної системи (ФРС) стала вище за таргетовану і позначаючи, таким чином, верхню межу можливого коридору коливань ставок міжбанківських кредитів (МБК). У США система рефінансування має назву «дисконтного вікна». В її рамках існують декілька інструментів [21]:

– «первинний кредит» надається більшості стійких кредитних установ, як правило, на умовах овернайт, рідше – на більші строки, якщо платоспроможна організація не має можливості залучити ресурси на ринку. Обмежень у цілях використання немає;

– «вторинний кредит» також є короткостроковим, але надається кредитним організаціям з нестійким станом. Ресурси, які отримані по вторинному кредиту не можуть бути спрямовані на приріст активів позичальника, який знаходиться під контролем з боку ФРС. Ставки за цим типом кредиту вище за ставки по первинному;

– «сезонний кредит» надається на більш довгі строки невеликим банкам, які відчувають значні сезонні коливання і по видачі кредитів, і по

депозитній базі. Ставка за таким кредитом має пільговий характер, вона ринково орієнтована і встановлюється кожні два тижні;

– «надзвичайний кредит» може бути наданий не тільки кредитним організаціям, а й іншим позичальникам, якщо спостерігаються перепони у можливості залучити кошти з інших джерел, що можуть суттєво вплинути на економіку країни.

Цікавим є той факт, що ФРС у практиці регулювання ліквідності банків вважає доцільним використання саме ринкових механізмів регулювання. Це пов'язано з тим, що кожен із штатів має право запроваджувати власні банківські закони, і, таким чином, кредитні організації знаходяться в різних умовах функціонування.

Європейська система має відмінності від американської в частині того, що поповнення ліквідності банківської системи в більшій мірі засновано на операціях рефінансування, а також тим, що в ній у явному вигляді існує процентний коридор для операцій на міжбанківському ринку, межі якого окреслюються автоматичними кредитно-депозитними операціями строковістю овернайт [22]. Мається на увазі, що центральні банки, будучи емісійними центрами, визначають умови пропозиції ліквідності та можуть впливати на процентні ставки, а Європейська система вже регулює зазначений коридор, у рамках якого й здійснюється рух процентних ставок. В американській системі депозитні операції відсутні.

Також однією з відмінних рис операцій рефінансування зони євро є односторонній та регулярний характер короткострокових операцій, так як відбувається тільки передача додаткових ліквідних коштів у банківську сферу раз на тиждень. Ці операції децентралізовані, тому що відбуваються через національні ЦБ.

Окрім зазначених вище інструментів, Європейський ЦБ (ЄЦБ) використовує операції на ринках цінних паперів, свопи. До неринкових, автоматичних інструментів регулювання, ставки за якими є жорстко

фіксованими, належать операції за одноденними депозитами та кредитами. Процентний коридор складає 2 %.

Досить цікавим є позитивний досвід ЄЦБ в організації рефінансування під забезпечення «неринковими» активами, тобто кредитування під заставу векселів, прав вимоги за кредитними договорами та (або) поруки кредитних організацій. Протягом 2003-2007 рр. був здійснений перехід від забезпечення першого та другого рівнів до єдиного списку забезпечень («Single List»). Для оцінки кредитних вимог використовуються рейтинги або методики оцінки платоспроможності організацій-позичальників [23].

У фінансових та банківських колах від самого початку фінансової кризи, попри очевидність теоретичних положень монетаризму, панувала думка про можливість її подолання переважно завдяки державній підтримці фінансового сектору (Бразилія, Великобританія, США, Китай, Російська Федерація) або шляхом максимально повного використання інструментів грошово-кредитної політики – коригування валютного курсу, підтримки платоспроможності банків, списання боргів тощо. Втім, як засвідчила практика, головними інструментами подолання кризи все-таки залишаються бюджетні та податкові механізми.

Система рефінансування Росії орієнтована на системоутворюючі банки. Як свідчить практика, ті ліквідні ресурси, які поступають в банківську систему не доходять до позичальників, яким вони необхідні, залишаючись у найбільших банках. Останні, мінімізують власні можливі ризики виникнення дефіциту ліквідності та страхуються від потенційних кредитних ризиків своїх колег [24].

Слід зазначити, що досвід Російської Федерації з регулювання ліквідності є малокорисним для України. Це пов'язано, по-перше, з тим, що різні економічні умови зумовлюють різні чинники надлишкової ліквідності. Якщо в Росії це – виручка експортерів, то в Україні, головним чином, надходження іноземного капіталу та необхідність у проведенні Національним банком України валютних інтервенцій (купівлі валюти) в

умовах діючого режиму. По-друге, в Росії Стабілізаційний фонд є основним адміністративним інструментом поглинання ліквідності, а ринковим монетарним інструментам належить другорядна роль.

Таким чином, розглянувши основні характеристики проведення операцій рефінансування у вітчизняній банківській практиці та у зарубіжних країнах, доходимо до висновку, що для забезпечення необхідного рівня ліквідності банківської системи доцільно розробити модель оцінки впливу основних чинників на неї та вибору відповідної стратегії управління.

3. Розробка моделі оцінки впливу макроекономічних та мікроекономічних факторів на ліквідність банківської системи

Підтримка належного рівня ліквідності банківської системи України є надзвичайно важливим завданням грошово-кредитної політики держави.

Ліквідність банківської системи тісно пов'язана із її капітальною стійкістю, що демонструє наступний рис. 2.

Відповідно до того, що капітальна стійкість банківської системи тісно пов'язана з рівнем ліквідності, то вважаємо за доцільне встановлення даної залежності проводити на основі синтетичного показника з використанням експертного методу визначення вагових коефіцієнтів, користуючись адитивним принципом побудови загальної формули (1):

$$SP_{ks} = \sum_{n=1}^n v_k * \frac{K_i}{N_i}, \quad (1)$$

де SP_{ks} – синтетичний показник капітальної стійкості банківської системи;

v_k – ваговий коефіцієнт;

K_i – поточне значення і-го показника;

N_i – нормативне значення і-го показника.

Рисунок 2 - Зв'язок стратегії управління ліквідністю з капітальною стійкістю банківської системи

За поточні значення ми обираємо значення показників миттєвої, поточної, короткострокової та довгострокової ліквідності і достатності капіталу (Додаток А, таблиця А.1).

Проведені нами розрахунки свідчать про те, що за ідеального варіанта збігу коефіцієнтів синтетичний показник має значення одиниці. Слід зазначити, що розрахований синтетичний показник залежить від стратегії управління активами і пасивами комерційних банків. На нашу думку, ці стратегії повинні різнитися залежно від рівня синтетичного показника (Додаток А, таблиця А.2). для вибору стратегії управління ліквідністю необхідно визначитися з моделлю ліквідності та її режимом, зважаючи на такі критерії: частоту нових вимог і зобов'язань, термін їх погашення, частоту проведення операцій, частоту зміни платіжного календаря.

Передбачення та локалізація негативних явищ функціонування банківської системи країни та ефективна протидія впливу глобальних фінансових криз можливі лише за умови адекватної характеристики ліквідності банків на макрорівні, а також кількісної оцінки впливу факторів.

Розглянувши різні підходи до формування сукупності факторів, які впливають на ліквідність нами запропоновано їх розглядати з двох позицій:

- макроекономічні фактори грошово-кредитного ринку;
- мікроекономічні фактори розвитку банківської системи.

Необхідність урахування макроекономічних факторів є очевидною у зв'язку із тісним взаємозв'язком господарських, макроекономічних процесів в країні із фінансовим сектором. Циркуляція грошових потоків у економічній системі стає інтенсивнішою у тому випадку, коли спостерігається підйом ділової активності економічних агентів, який характеризується збільшенням їхніх факторних доходів. Зростання доходів усіх секторів економіки, у свою чергу, стимулює розвиток банківської системи.

В даному випадку спостерігається взаємозалежність рівня розвитку системи господарювання, в якій генеруються доходи суб'єктів економічних відносин, та банківської системи, де відбувається акумуляція грошових ресурсів та їх трансформація в активи, які знову надходять в реальну економіку у вигляді кредитів.

Вплив внутрішніх факторів, а саме, факторів розвитку самої банківської системи є також беззаперечним. Найшвидше покриття дефіцитної ліквідності банків відбувається за рахунок міжбанківського ринку. Тобто, політика НБУ та стан міжбанківського ринку тісно пов'язані із загальним рівнем ліквідності банківської системи.

Вплив будь-яких (макроекономічних, мікроекономічних) параметрів на рівень загальної ліквідності банківської системи слід оцінювати, враховуючи структурну будову показника рівня ліквідності. Як відомо, цей показник розраховується як співвідношення загальних активів та загальних зобов'язань балансу банків, або, інакше кажучи, співвідношення розміщених

і залучених коштів банківських установ. Тому фактори, що матимуть стимулюючий вплив на здійснення активних (пасивних) операцій банків, відповідно характеризуватимуться прямим (зворотним) зв'язком з показником макроліквідності.

Найбільш характерно взаємозв'язок між макроекономічними індикаторами та показником загальної ліквідності банків виявляється у процесі трансформації залучених банківських ресурсів в кредити. Тому безпосередній вплив на рівень ліквідності мають ті макроекономічні чинники, що визначають динаміку заощаджень населення, коштів на рахунках юридичних осіб, кредитування суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Логічно припустити, що показники динаміки виробництва (валовий внутрішній продукт (ВВП), доходи населення, рентабельність підприємств), які характеризують зміни макроекономічної кон'юнктури, впливатимуть і на рівень банківського кредитування, і на рівень формування кредитних ресурсів і в кінці кінців на рівень ліквідності.

Зростання ВВП впливає на загальний рівень виробництва в країні, а він, в свою чергу, впливає на можливість суб'єкта отримувати кредит.

Зростання доходів населення зазвичай має своїм наслідком зростання обсягів споживчого попиту. В контексті звичайної ринкової реакції пропозиції на зміну попиту це викликає підвищення рівня ділової активності виробників, а отже, рівня їх потреби у кредитних ресурсах для розширення виробництва.

Окрім того, поліпшення макроекономічної кон'юнктури характеризується і поліпшенням фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання. Зростання доходів, прибутків, коштів у розрахунках у процесі господарювання означає поповнення банківських рахунків – і розрахункових, і депозитних, що веде до зростання обсягів залучених банками коштів.

Зростання рівня безробіття негативно впливає на можливість населення отримувати кредити та платити за зобов'язаннями. Тим самим зменшуючи доходи банків.

Останнім часом банки все активніше виходять на фондовий ринок для участі в торгівлі цінними паперами. В даному випадку індикатором на цьому ринку виступає індекс ПФТС.

Відтак на рівень макроліквідності банківської системи впливатимуть і чинники, що забезпечують короткострокове та довгострокове економічне зростання шляхом активізації процесів кредитування та інвестування.

Найсуттєвішими внутрішніми показниками, які визначають динаміку ліквідності банківської системи України, є цінові характеристики банківських ресурсів, що залежать від джерел, способу, обсягу та терміну їх залучення чи розміщення. За логікою, динаміка цін на залучені кошти банків позитивно корелює з динамікою зобов'язань банків, і тому підвищення (зниження) ставки рефінансування, ставок міжбанківського кредитування, депозитних ставок за інших однакових умов викликає аналогічні тенденції зміни рівня ліквідності банківського сектору. Водночас зростання цін на кредитні ресурси (кредитних ставок) веде до зниження рівня банківської макроліквідності.

З урахуванням обґрунтованих вище взаємозв'язків між показником ліквідності банківської системи України та певними факторами макроекономічного, внутрішньосистемного середовища та виходячи з наявних даних офіційної статистичної звітності (окремо слід зазначити обмеженість переліку її форм), було сформовано систему чинників впливу в макровимірі на динаміку ліквідності вітчизняного банківської системи (рис. 3).

Для побудови моделі оцінки впливу виділених факторів на загальну макроекономічну ліквідність вважаємо за доцільне обрати об'єкт та період дослідження. На нашу думку цікавим є період 2009-2010 роки, а саме період кризи та виходу із нього банків.

Рисунок 3 – Система факторів впливу на макроліквідність

Даний період для точності розрахунків був розбитий на квартали. У якості об'єкту дослідження обрані банки з іноземним капіталом, що пояснюється їх досить вагомою часткою в банківській системі України (40%). Принципового значення набуває дослідження впливу виділених нами факторів на діяльність банків з іноземним капіталом та на їх капітальну стійкість. Даний аналіз дозволить зробити висновок про вплив факторів на рівень ліквідності банків з іноземним капіталом в цілому та на вплив політики рефінансування НБУ відносно даних банків і банківської системи України зокрема. Вихідні дані для побудови моделі представлені у додатку Б.

Динаміка рівня ліквідності за період, що досліджується, представлено на рис.4. Як бачимо з рис. 4 рівень ліквідності аналізованих банків поступово зростає, за виключенням спаду в листопаді 2009 року. Даний графік свідчить про покращення ситуації в банках з іноземним капіталом.

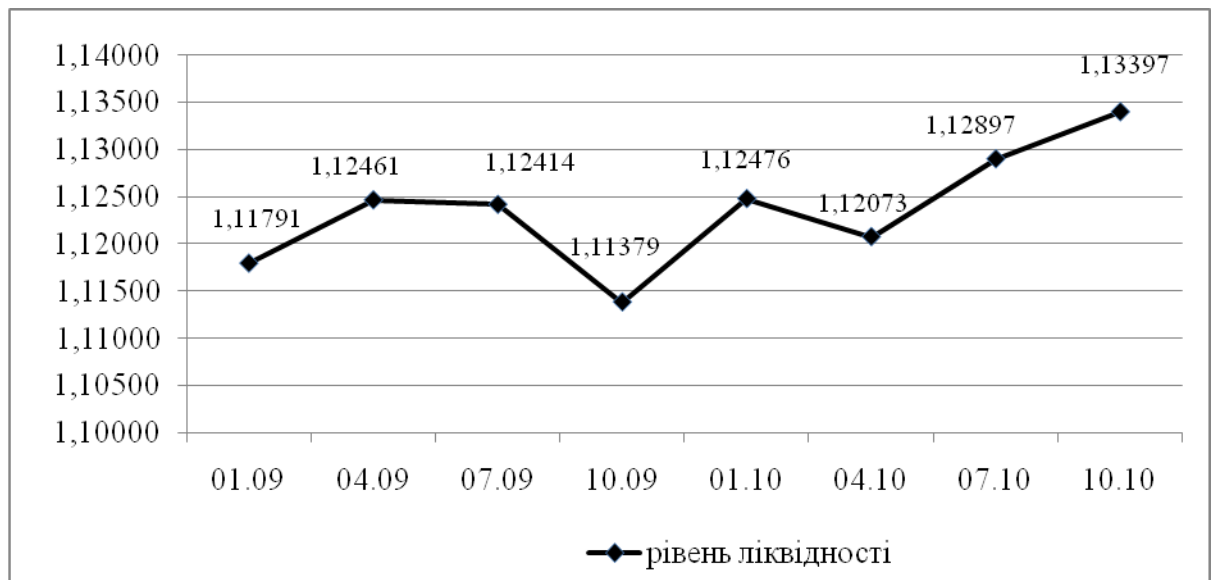

Рисунок 4 – Рівень ліквідності банків з іноземним капіталом за період з 01.01.2009 по 01.10.2010

Далі нами було проведено аналіз виділених факторів на мультиколінеарність і виявлено, що вони не впливають один на одного, тому їх можна враховувати при побудові моделі.

Провівши кореляційний аналіз було також виявлено мінімальну залежність між рівнем ліквідності та ставками за міжбанківськими кредитами, тобто даний фактор можна виключити.

Проаналізувавши таким же чином фактори макросередовища, варто відмітити, що всі визначені нами фактори справляють несуттєвий вплив на рівень ліквідності банків з іноземним капіталом за період аналізу. Тобто дані фактори є вторинними. Основними ж залишаються фактори, що характеризують мікросередовище розвитку банківської системи України.

З урахуванням усього вищесказаного, за допомогою пакету STATISTICA нами була побудована економетрична модель макроліквідності, що формалізуються наступним чином:

$$L = 0.12351 - 0.0016 \times X_1 + 0.0041 \times X_2 + 0.00621 \times X_3 + 0.00121 \times X_4 + 0.03125 \times X_5, \quad (2)$$

де:

L – рівень ліквідності банківської системи України;

X_1 – облікова ставка;

X_2 – ставка рефінансування ;

X_3 – ставка розміщення ОВДП;

X_4 – середня ставка за кредитами;

X_5 – середня ставка за депозитами;

$$R^2 = 0,85; DW = 3,15; F\text{-statistic} = 5,25;$$

Недоліком побудованої моделі, на нашу думку, слід вважати неврахування дії такого фактора, як випадкові шоки, пов'язані зі змінами політичної та зовнішньоекономічної кон'юнктури. Яскравим прикладом можуть слугувати фінансові кризи на регіональних чи світових ринках, що відбувалися нещодавно. З огляду на не прогнозованість таких змін, дані фактори мають стохастичний характер, що ускладнює їх кількісне та модельне відтворення.

Як зазначалося вище, результати економетричного аналізу впливів на динаміку банківської макроліквідності в Україні повинні мати практичне застосування. В розрізі тематики даної роботи, можна зробити висновок, що, хоча і операції рефінансування є інструментом підтримки рівня ліквідності банків, проте на іноземні банки даний інструмент значного впливу не чинить. Це може свідчити, що дані банки фінансуються за рахунок коштів материнських компаній. Тому, вважаємо за доцільне у подальших дослідженнях розглянути питання механізму регулювання ліквідності як вітчизняних банків, так і банків з іноземним капіталом.

ВИСНОВКИ

За результатами роботи необхідно зробити такі висновки.

Національний банк України є головним регулятором та органом підтримання ліквідності банків, що діє через механізм рефінансування. Важливо розуміти, що виконання ЦБ функції кредитора останньої інстанції має виключно макроспрямованість, тобто підтримка усієї банківської системи, і не має на меті допомагати кредитній установі.

На практиці управління ліквідністю виражається, з одного боку, у фіксації резервних вимог, а з другого – в забезпеченні фінансового ринку необхідними ресурсами для проведення операцій і формування необхідних резервів.

Для здійснення політики рефінансування, спрямованої на підтримання ліквідності банків, Центральним банком застосовуються такі інструменти: кредити овернайт, надані через постійно діючу лінію рефінансування, кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендеру, короткострокові двосторонні угоди (операції репо), проведення операцій з депозитними сертифікатами (проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів та їх погашення) та стабілізаційний кредит.

Проаналізувавши капітальну стійкість банківської системи, можна стверджувати, що рівень капітальної стійкості банківської системи України є достатньо високим. Синтетичний показник капітальної стійкості дозволяє обрати правильну модель управління ліквідністю та її режим.

В розрізі тематики даної роботи, можна зробити висновок, що, хоча і операції рефінансування є інструментом підтримки рівня ліквідності банків, проте на іноземні банки даний інструмент значного впливу не чинить. Це може свідчити, що дані банки фінансуються за рахунок коштів материнських компаній. Тому, вважаємо за доцільне у подальших дослідженнях розглянути питання механізму регулювання ліквідності як вітчизняних банків, так і банків з іноземним капіталом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міщенко, В.І. Ліквідність банківської системи: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 12 [Текст] / В.І. Міщенко, А.В. Сомик та ін. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
2. Ковальчук, Т.Т. Ліквідність комерційних банків: навчальний посібник / Т.Т. Ковальчук, М.М. Коваль. – К. : Знання : КОО, 1996. – 120 с.
3. Кузнецова, Л.Г. Платежеспособность и ликвидность: уточнение понятий / Л.Г. Кузнецова, Н.В. Кутузова // Деньги и кредит. – 2007. – № 8. – С. 26-30
4. Тавасиев, А.М. [../cgi-bin/irbis64r_72/cgiirbis_64.exe](http://cgi-bin/irbis64r_72/cgiirbis_64.exe)Банковское дело [Текст] : учебник / А.М. Тавасиев, Н.Д. Эриашвили. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Единство, 2002. – 527 с. – ISBN 5-238-00395-1
5. Загородній, А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 3 вид., випр. та доп. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 587 с
6. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : положення від 28.08.2001 р. № 368. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>
7. Енциклопедія банківської справи України [Текст] : довідкове видання / НБУ, Ін-т незалежних експертів ; ред. В.С. Стельмах. – К. : Молодь : Ін Юре, 2001. – 680 с. – (+додаток. Моральний кодекс банкіра). – ISBN 966-7615-21-9
8. Сало, І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навчальний посібник / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 314 с. – ISBN 978-966-680-312-5
9. Міщенко, В. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу. Стаття 1 [Текст] / В. Міщенко, А. В. Сомик. // Вісник НБУ. – 2008. – N 11. – С .6-9

10. Конспект лекцій «Аналіз банківської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/1/23.html>
11. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс] : положення від 30.04.2009 № 259. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0410-09>
12. Левченко, Д.В. Система рефінансування как приоритетное направление развития денежной политики [Текст] / Д.В. Левченко // Деньги и кредит. – 2005. – № 7. – С. 32-39
13. Міщенко, В.І. Ліквідність банківської системи: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 12 [Текст] / В.І. Міщенко, А.В. Сомик та ін. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
14. Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України : постанова Правління НБУ від 13.06.2010 № 327 / режим доступу : http://www.bank.gov.ua/B_zakon/Acts/2010/13072010_327.pdf
15. Про затвердження технічного порядку проведення Національним банком України операцій з банками [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ № 260 від 30.04.2009 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0260500-09>
16. Міщенко, С.В. Проблеми забезпечення ліквідності банків на основі використання механізмів рефінансування [Текст] / С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 75-88
17. Банківська система України [Текст] : монографія / В.В. Коваленко, О.Г. Коренева, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 187 с. – ISBN 978-966-8958-59-5
18. Коваленко, В.В. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст] : Навч. посібник. – К.: Знання України, 2006. – 332 с. – ISBN 966-316-112-4

19. Мороз, А.М., Пуховкіна, М.Ф. Центральний банк та грошово-кредитна політика [Текст] : Підручник / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 566 с. – ISBN 966-574-725-8
20. Бобанич, А.І., Адамик, Б.П. Стабілізаційні кредити НБУ як засіб відновлення кредитного потенціалу комерційних банків [Електронний ресурс] / А.І. Бобанич, Б.П. Адамик // Наукові конференції. – Режим доступу : <http://intkonf.org/bobanich-ai-ken-adamik-bp-stabilizatsiyni-krediti-nbu-yak-zasib-vidnovlennya-kreditnogo-potentsialu-komertsiiynih-bankiv/>
21. Благушин, Д.С. Рефинансирование банков в системе методов денежно-кредитного регулирования зарубежных стран [Текст] / Д.С. Благушин // Банковские услуги. – 2009. – № 6. – С. 14-20
22. Кіндрацька, Л.М. Бухгалтерський облік у комерційних банках України [Текст] : Навч. посібник / Л.М. Кіндрацька. – К.: КНЕУ, 1999. – 432 с. – ISBN 966-574-092-X
23. Буковинський, С., Корнівська, В. Досвід використання інструментів рефінансування в монетарній політиці Європейського центрального банку [Текст] / С. Буковинський, В. Корнівська // Вісник НБУ. – 2010. – № 3. – С. 7-13
24. Навой, А. Эволюция системы рефинансирования в России: история, проблемы, пути развития [Текст] / А. Навой // Рынок ценных бумаг. – 2010. – 11 (404). – С. 13-21

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Показники для розрахунку синтетичного показника капітальної стійкості банківської системи

	К		v		N		K/N		v*K/N	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Норматив достатності регулятивного капіталу	15,41	19,97	5,13	5,48	10,00	10,00	1,54	2,00	0,08	0,11
Норматив миттєвої ліквідності	65,17	63,38	21,71	17,39	20,00	20,00	3,26	3,17	0,71	0,55
Норматив поточної ліквідності	73,11	76,73	24,35	21,06	40,00	40,00	1,83	1,92	0,45	0,40
Норматив короткострокової ліквідності	32,31	87,22	10,76	23,93	20,00	60,00	1,62	1,45	0,17	0,35
Норматив довгострокової ліквідності	114,24	117,12	38,05	32,14	100,00	100,00	1,14	1,17	0,43	0,38
<i>SPks</i>									1,84	1,79

Таблиця А.2 – Стратегії ліквідності залежно від рівня синтетичного показника капітальної стійкості банківської системи

Рівень <i>SPks</i>	Значення <i>SPks</i>	Модель ліквідності	Частота нових вимог і зобов'язань	Спектр строків погашення нових вимог і зобов'язань	Кількість операцій	Частота зміни платіжного календаря	Режим ліквідності
Низький	0 – 0,331	Модель пасивної еволюції: напрям (активи) / динаміка (разова)	Рідко	Дискретний	Мала	Рідко	Ламінарний
Середній	0,332 – 0,662	Дискретна модель напрям (пасиви) / динаміка (дискретна)	Періодично	Проміжний	Середня	Періодично	Перехідний
Достатній	$0,663 \geq 1$	Неперервна модель напрям (активи) / динаміка (безперервна)	Щоденно	Неперервний	Велика	Щоденно	Турбулентний

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Фактори банківської системи, що впливають на ліквідність банківської системи

Дата	Рівень ліквідності	Облікова ставка	Ставка рефінансування	Ставка на МБК	Ставка розміщення ОВДП	Середня ставка за кредитами	Середня ставка за депозитами
01.09	1,11791	12,00	17,00	20,50	15,60	22,00	12,80
04.09	1,12461	12,00	16,90	5,80	14,90	17,90	11,40
07.09	1,12414	11,00	16,90	4,00	19,60	15,30	11,60
10.09	1,11379	10,25	13,70	3,90	23,79	17,40	11,60
01.10	1,12476	10,25	13,10	4,50	23,50	17,90	12,00
04.10	1,12073	10,25	12,20	2,20	11,88	15,60	11,60
07.10	1,12897	8,50	10,50	1,60	9,84	13,60	9,10
10.10	1,13397	7,75	9,50	4,40	10,05	13,80	7,40

Таблиця Б.2 – Фактори макросередовища, що впливають на ліквідність банківської системи

Дата	Рівень ліквідності	Зміна ВВП, %	Доходи населення	Рівень безробіття	Індекс ПФТС	Швидкість обертання М0	Рівень рентабельності п-в
01.09	1,11791	79,80	128,20	6,90	274,59	1,18	4,70
04.09	1,12461	82,20	110,60	10,30	339,85	1,28	4,40
07.09	1,12414	84,00	107,20	9,90	423,12	1,44	3,80
10.09	1,11379	93,20	104,40	9,40	591,82	1,55	3,60
01.10	1,12476	85,20	103,70	9,60	572,91	1,71	3,30
04.10	1,12073	104,90	112,80	9,80	1012,21	1,38	1,80
07.10	1,12897	105,90	117,80	9,20	811,21	1,60	4,10
10.10	1,13397	103,40	119,60	8,70	975,08	1,60	4,80